

Шило Ірина Вікторівна,
викладач кафедри кримінально-
правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
Книш Софія В'ячеславівна,
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЗЛОЧИННІСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ, ПРОБЛЕМИ ТА СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ

Злочинність неповнолітніх є актом участі у протиправній поведінці осіб, молодших за встановлений вік загальної кримінальної відповідальності, віком від 14 до 18 років. Неповнолітні злочини можуть відрізнятися від інших правопорушень (таких як неповнолітнє куріння, пиття), майнових, та жорстоких злочинів.

Неповнолітній правопорушник у Сполучених Штатах Америки - це особа, яка зазвичай не досягла 18 років, 17 років в Грузії, Нью-Йорку, штаті Мічіган, штаті Міссурі, Північна Кароліна, Нью-Гемпшир, Техас, Вісконсін та ін; і виконує суспільно небезпечну дію (злочин) або (бездіяльність). Залежно від типу та тяжкості вчиненого правопорушення особи, які не досягли 18 років, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності на загальних підставах. За неповнолітніми, їх захистом, контролем та наглядом за ними, слідкує Ювенальна юстиція яка охоплює установи й організації, що здійснюють правосуддя у справах про правопорушення, скоєні неповнолітніми.[1]

Відповідно до дослідження Моффітта, існують два різних типи неповнолітніх правопорушників. Першого називають стійким до життя, який починає ображати людей, показує антисоціальну, агресивну поведінку, в підлітковому віці (або навіть у дитинстві) і в процесі дорослішання не змінює своїх поглядів, поведінку, та продовжує вести злочинний спосіб життя; другий тип, це особа яка в неповнолітньому віці вчиняла правопорушення, і в процесі дорослішання змінилась, тобто виправилась. Оскільки більшість підлітків, як правило, демонструють певну форму антисоціальної або агресивної поведінки під час підліткового віку, важливо враховувати ці способи поведінки в дитинстві, щоб визначити, чи вони будуть постійними злочинцями й в майбутньому, або виправляться.[2]

Чинниками що впливають на неповнолітніх є: стиль виховання, близькі люди, поганий або низький соціально-економічний статус, дефіцит

пред'явлення у разі виявлення суперечностей між ними і свідченнями; використання аудіо чи відео запису допиту.

У науковій літературі існує думка, що при підготовці до простих допитів допустимо уявне планування [1, с. 311]. Вважаємо, що при розслідуванні кримінальних правопорушень, скоєних неповнолітніми, уявне планування слідчих (розшукових) дій взагалі неприпустимо. Адже крім обставин, що підлягають доказуванню в будь-якому кримінальному провадженні, слідчому необхідно з'ясувати ряд специфічних обставин, які підлягають встановленню тільки в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх.

Типові обставини, що підлягають з'ясуванню: час, місце, обстановка готування, вчинення та приховання кримінального правопорушення; знаряддя, засоби, послідовність виконання дій та заходів щодо потерпілого; особа потерпілого; особа злочинця, співучасників, роль кожного з них на стадії готування, вчинення та приховання кримінального правопорушення; мотиви та мета; обставини, які пом'якшують чи обтяжують кримінальну відповідальність. Крім того, слідчому необхідно з'ясувати додаткові специфічні обставини: вік неповнолітнього (число, місяць, рік народження); стан здоров'я та загального розвитку неповнолітнього, характеристику особи неповнолітнього; умови життя і виховання неповнолітнього; обставини, що негативно впливали на виховання неповнолітнього; наявність дорослих співучасників і інших осіб, які втягнули неповнолітнього у злочинну діяльність. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, що не пов'язана з душевним захворюванням, повинно бути з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій та якою мірою міг керувати ними.

Слідчий повинен завжди пам'ятати, що навіть тоді, коли допит ретельно спланований, йому необхідно бути готовим до того, що в його процесі можуть з'ясуватися невідомі факти і в підготовлений план потрібно буде змінити, бо неможливо передбачити всіх нюансів взаємодії допитуючого і допитуваного.

Список використаних джерел:

1. Криміналістика. Учебное пособие / Под ред. А. В. Дулова. – Минск: НКФ «Экоперспектива», 1996. – 415 с.
2. Криміналістика: Учебник / Под ред. И. Ф. Пантелеева, А. А. Селиванова. – М.: Юрид. лит., 1993. – 592 с.
3. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация А. М. Ларин. – М.: Юрид. лит., 1970. – 224 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

слідчої (розшукової) дії: 1) ретельне вивчення слідчим матеріалів кримінального провадження; 2) вивчення слідчим особистості неповнолітнього підозрюваного; 3) визначення місця проведення слідчої (розшукової) дії; 4) визначення кола осіб, що будуть приймати участь в проведенні слідчої (розшукової) дії; 5) спосіб виклику неповнолітнього підозрюваного до проведення слідчої (розшукової) дії; 6) складання плану проведення слідчої (розшукової) дії з неповнолітнім підозрюваним. Розглянемо планування, як один із запропонованих елементів.

Оскільки допит є однією з самих складних та розповсюджених слідчих (розшукових) дій, то найретельніше, на нашу думку, слід готуватися саме до нього.

У плані проведення слідчої (розшукової) дії повинен бути по можливості вичерпно відображений її предмет. При виявленні прогалин, план слід доповнити. Остаточний прийнятий до виконання, він стає найважливішою передумовою успіху майбутньої слідчої (розшукової) дії з неповнолітнім підозрюваним. У підготовці до допиту та інших вербальних (слідчих) розшукових дій першочергове значення має планування їх проведення, чітке уявлення про його намічену мету, про обставини, що підлягають з'ясуванню, і тактичні прийоми, спрямовані на отримання достовірної інформації. Без ясної, заздалегідь наміченої мети, вербальна слідча (розшукова) дія, в тому числі й допит не дасть бажаного ефекту і в результаті виникне необхідність у повторному її проведенні. Тому заздалегідь слід визначити, які обставини необхідно з'ясувати на майбутньому допиті, вивчити наявні у провадженні за цими обставинами матеріали, зробити потрібні виписки із зазначенням аркушів провадження [2, с. 381-382].

Складаючи план проведення слідчої (розшукової) дії, необхідно: перевірити (або вивчити, якщо провадження надійшло від іншого слідчого) свої знання матеріалів, які стосуються предмету слідчої (розшукової) дії; визначити, уточнити предмет слідчої (розшукової) дії, тобто виявити обставини, за якими необхідно отримати показання, відомості чи речові докази; ознайомитися з літературою зі спеціальних питань (отримати консультацію фахівців); своєчасно отримати відомості про неповнолітню особу, що прийматиме участь у слідчій (розшуковій) дії, використовуючи розшукові дані.

Безпосередньо в плані необхідно передбачити: обставини, за якими слід отримати показання; вказівки на аркуші провадження, де містяться відомості про ці обставини, щоб мати можливість звірити з ними одержувані показання; питання, які необхідно буде задавати, якщо отримані показання будуть суперечливими, неповними, розбіжними з іншими доказами, потребуватимуть уточнення, деталізації (якщо цих питань буде багато, скласти окремо опитувальник); підготовку матеріалів провадження для

2. Салтевський М.В. Криміналістика. Підручник.: У 2 ч. Ч.2. – Х: Консум, 2001. – 528 с.

3. Криміналістика: Підручник для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти. / За ред. В.Ю. Шепітька. – К.: Ін Юре, 2001. – 684 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 листопада 2013 р. – К. : Паливода А.В., 2013. – 328 с.

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08 жовт.1998№53/5.URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>

Харченко Сергій Володимирович,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри досудового
розслідування Національної академії
внутрішніх справ

ПЛАНУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОЇ (РОЗШУКОВОЇ) ДІЇ ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ ПІДОЗРЮВАНИМИ

Під час розслідування будь-якого кримінального правопорушення, проводиться комплекс слідчих (розшукових) дій, ефективність яких залежить від дотримання відповідних стадій, зокрема від якісної підготовки до їх проведення. Як відомо, проведення слідчої (розшукової) дії складається з чотирьох етапів: 1) підготовка, 2) власне проведення, 3) фіксація ходу й результатів, 4) оцінка результатів. Ми зупинимося на першому етапі, а саме підготовці до проведення слідчих (розшукових) дій за участі неповнолітніх підозрюваних.

Основний зміст стадії підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій, вчинених неповнолітніми, складає планування та організація його проведення.

Наприклад, А. М. Ларін включає до даної дії наступні елементи: а) коло та послідовність питань, які необхідно з'ясувати; б) склад учасників слідчої дії та осіб, які надають допомогу слідчому; в) місце та час проведення слідчої дії; г) попередні та наступні слідчі, розшукові, технічні та організаційні заходи, проведення яких забезпечить успіх цієї слідчої дії; д) перелік матеріалів кримінальної справи та науково-технічних засобів, що можуть знадобитись; е) доповнення та зміна загального плану по кримінальній справі та планів інших слідчих дій [3, с. 149-150].

Враховуючи викладене вище, ми вважаємо слушною наступну систему найбільш значущих та необхідних елементів підготовки до проведення

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень здійснюється шляхом доказування обставин, сукупність яких складає предмет дослідження даного провадження. Дослідженню проблеми призначення та проведення експертиз приділялась увага багатьма науковцями. Зокрема, певний внесок у їх розробку зробили В. П. Бахін, Р. С. Белкін, О. М. Васильєв, С. В. Веліканов, А. Ф. Волобуєв, Л. Я. Драпкін, Г. І. Грамович, О. М. Колесниченко, В. О. Коновалова, О. Р. Ратинов, М. В. Салтевський, В. В. Тищенко, В. Ю. Шепітько та ін.

У практичній правозастосовчій діяльності під завданням розуміється питання, що виноситься на вирішення експерта. Ці два поняття – завдання експертизи та питання, поставлене експерту, – дуже схожі. Перше являє собою наукове визначення, яке може бути виражено багатьма різноманітними формулюваннями питань та реалізується щодо конкретної експертизи за допомогою низки запитань. У певному розумінні завдання є науково узагальненим поясненням сенсу типових питань.

У завданнях виділяються мета й умова завдання. Мета завдання визначається предметом доказування та обставинами конкретного кримінального провадження. Мета (шукане) – це та потенційна інформація, яку експерт повинен виявити у вихідних даних, використовуючи свої спеціальні знання. Наприклад, встановити тотожність зброї, визначити стан ударно-спускового механізму рушниці тощо. На цій підставі завдання поділяються на ідентифікаційні та діагностичні. Інколи виділяють класифікаційні та ситуалогічні (ситуаційні) завдання.

Мета (питання слідчого) визначає спрямованість дій у процесі вирішення завдання. Досягнення мети експертного завдання значною мірою зумовлює вибір способу, методів його вирішення. Мета є найважливішим елементом завдання. Проте якщо мета часто однакова для низки завдань, то умови в кожному випадку різні, і саме вони визначають можливість її досягнення. Під умовою в широкому значенні розуміється наявна (конкретна) сукупність об'єктів (вихідних даних), упорядкованих певними відносинами. Через розкриття цих відносин визначається мета. Умову експертного завдання становлять вихідні дані (інформація). Умови становлять не тільки підґрунтя для рішення експертного завдання, але й визначають ступінь його розв'язання. Залежно від об'єктів та інформації, що надаються експерту, завдання може бути вирішено повністю, частково або не вирішено взагалі.

Список використаних джерел:

1. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-ХІІ // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

Фурман Ярослав Володимирович,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з
проблем криміналістичного
забезпечення та судової
експертології, навчально-наукового
інституту № 2 Національної
академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ ТА ЗАВДАННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Судові експертизи суттєво допомагають у розкритті та розслідуванні злочинів. Як показує практика, при розслідуванні більшості злочинів призначаються і проводяться ті чи інші експертизи.

Судова експертиза (від лат. *expertus* – той, що знає з досвіду, досвідчений) – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [1].

Залежно від розстановки акцентів над тією чи іншою складовою, судова експертиза може визначатися по-різному. Так, Закон України “Про судову експертизу” визначає її як дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини кримінального провадження, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду [1, ст. 1]. М. В. Салтевський дає визначення судової експертизи як слідчої дії з організації і тактики використання спеціальних знань для одержання доказової інформації методами наукового дослідження, що виконуються за дорученням слідчих та судових органів і відображуються у висновку експерта [2, с. 239]. В. Ю. Шепітько розглядає судову експертизу як процесуальну дію, яка полягає в дослідженні експертом за завданням слідчого або судді речових доказів та інших матеріалів з метою встановлення фактичних даних та обставин, які мають значення для правильного вирішення справи [3, с. 340].

Проведення судової експертизи під час розслідування злочинів регламентоване Законом України “Про судову експертизу” [1], Кримінальним процесуальним кодексом (ст.ст. 242-244) [4], Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [5], та ін.

Судові експертизи є одним із потужних інструментів установлення істини у кримінальних провадженнях. Установлення істини в процесі

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

6. Основи судової експертизи: навчальний посібник для фахівців, які мають намір отримати або підтвердити кваліфікацію судового експерта / авт.-уклад.: Л. М. Головченко, А. І. Лозовий, Е. Б. Сімакова-Єфремян та ін. Х. : Право, 2016. 928 с.

7. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія / О. М. Бандурка, О. М. Литвинов ; МВС України, Харків. ун-т внутр. справ. Х. : ХНУВС, 2011. 308 с.

8. Христиченко Н. П. Сутність та значення принципу зв'язаності публічної адміністрації правовим законом // Політико-правові реформи та становлення громадського суспільства в Україні: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 21 вересня 2013 р.). Херсон, 2013. С. 110-113.

9. Коротаєв В.М. Принципи адміністративно-правового регулювання експертно-криміналістичних досліджень зброї // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2017. Серія ПРАВО. Випуск 43. Том 4. С. 234-237.

10. Репешко П. І. Реалізація спеціальних принципів державного управління в організації судово-експертної діяльності // Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 1 (32). С. 1-7.

11. Про судову експертизу : Закон України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст.232. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

12. Олійник О.О. Сучасний теоретичний вимір принципів адміністративно-правового регулювання судово-експертної діяльності // Науковий вісник публічного та приватного права, 2015. Вип.1. С.101-107.

13. Бараняк В. М. Принцип незалежності судового експерта: аналіз законодавства України у сфері судово-експертної діяльності. URL:http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/37443/1/69_469-472.pdf.

14. Філіпенко Н. Є., Угровецький О.П., Шарапова О.В. Теоретичні основи експертної профілактики: поняття та завдання / Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Том 20. № 2 (2019), 2019. С. 151-163.

15. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р., № 53/5. Офіційний вісник України, 1998. № 46. Ст. 1715.

16. Орехова Е. П. Принципы формирования методики экспертного исследования / Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. № 18, 2018. С. 32-34.

експертизу перед законом і своєю совістю [13]. До того ж, судові експерти не можуть займатися діяльністю, яка б ставила їх у залежність від інших осіб (організацій) чи суперечила нормами чинного законодавства про судово-експертну діяльність.

Принцип повноти дослідження має комплексний характер та виражається в обов'язковості дослідження судовим експертом у повному обсязі всіх представлених об'єктів, використанні всіх можливих методів дослідження, з дотриманням усіх описаних в методиках стадій і операцій з метою отримання єдино достовірного висновку судової експертизи. Особливо важливою у цій роботі вбачається експертна ініціатива, яка є передбаченою процесуальним законом реалізацію права експерта наголосити у своєму висновку на факти, що були виявлені при проведенні експертизи, мають значення для справи й профілактики як діяльності експерта з виявлення при проведенні експертного дослідження обставин, які сприяли (могли сприяти) вчиненню правопорушення і з приводу яких йому не були поставлені питання [14, с. 162].

Особливо це важливо при проведенні судово-медичних, судово-психіатричних, судово-психологічних експертиз, а також експертиз, пов'язаних із застосуванням хімічних речовин, що роблять негативний вплив на здоров'я людини [15, с. 33].

Підбиваючи підсумок, зазначаємо, що по-перше, реалізація зазначених принципів буде сприяти значному підвищенню ефективності функціонування судово-експертних установ України у сфері превентивної діяльності. По-друге, принципи приватної теорії експертної превенції є невід'ємною частиною теорії судової експертології та криміналістики. Аналіз інформації, що міститься в судових експертизах, у наявних і нових експертних методиках, у результатах інших видів судово-експертної діяльності, дозволяє встановити детермінанти злочинності та розробити дієві методичні рекомендації щодо підвищення ефективності превентивної діяльності судових експертів й ефективно мінімізувати злочинний вплив на суспільні відносини.

Список використаних джерел:

1. Алиев И. А. Проблемы экспертной профилактики. Баку: Азернешр, 1991. 312 с.
2. Алиев И. А., Аверьянова Т. В. Концептуальные основы общей теории судебной экспертизы. Баку : Гянджлик, 1992. 192 с.
3. Колмаков В. П. Некоторые вопросы криминалистической профилактики преступлений. Советское государство и право, 1961. № 12. С. 106-109.
4. Фридман И. Я. Судебная экспертиза и вопросы предупреждения преступлений. автореф. дис...д-ра юрид. наук, 1974. 40 с.
5. Зудин В. Ф. Предупреждение преступлений в практике судебной экспертизы. Советская юстиция, 1962. № 21. С. 19-24.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКСПЕРТНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

реаліями діяльності безпосередньо судовими експертами, що у процесі своєї повсякденної діяльності проводять превентивну діяльність.

Принципи є обов'язковими характеристиками теоретичних основ будь-якої науки. У соціальній практиці є вихідні положення, на основі яких здійснюється діяльність. Виявлені та сформульовані відповідно до рівня розвитку науки закономірності стають принципами і відіграють визначаючу роль в здійсненні діяльності, у тому числі впливають на вибір методів впливу [7, с. 88].

Значення принципів права полягає в тому, що в них відображено найхарактерніші демократичні риси і загальну спрямованість права та його найважливіших інститутів, у зв'язку з чим вони дають можливість пізнати суть усіх галузей права, їх суспільний характер, а також окремих інститутів [8, с.111].

У роботах українських правників, принципи судово-експертної діяльності – це керівні основоположні теоретичні та практичні засади, що становлять основу судової експертизи та практичної діяльності судового експерта в межах його законних повноважень, прав та обов'язків [9, с. 235].

Репешко П. І. визначила такі принципи державного управління в організації судово-експертної діяльності, як галузевий та міжгалузевий, територіальний, принципи єдиноначальності та колегіальності [10, с. 4-5].

Згідно із положеннями ст. 3 Закону України «Про судову експертизу», вона здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження [11]. Саме ці принципи, на переконання дослідників, виконують роль спеціальних ..., але вони тісно співвідносяться із загальними. Загальні ж принципи є підґрунтям, на якому розвиваються спеціальні принципи [12, с. 103].

Принцип незалежності забезпечується положеннями ст. 4 Закону України «Про судову експертизу», де зазначено, що будь-кому заборонено втручатися в проведення судової експертизи під загрозою передбаченої законом відповідальності. Але незалежність судового експерта і поняття «незалежність» не тотожні. Ми погоджуємося із думкою В. М. Бараняка про те, що експерт надає висновки по експертизі за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на його спеціальних знаннях і апробованих методиках дослідження. Він складає висновок експерта від свого імені та несе особисту відповідальність за його правдивість. За надання завідомо неправдивого висновку або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадить дізнання, даних досудового слідства, експерт несе відповідальність згідно з чинним законодавством. Тому незалежно до якого міністерства чи відомства належить експертна установа, у якій працює експерт, він несе відповідальність за виконану